

Portugalska prekomorska putovanja u 15.i 16. stoljeću

Abičić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:065668>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij pedagogije i povijesti

Maja Abičić

Portugalska prekomorska putovanja u 15. i 16. stoljeću

Diplomski rad

Mentorica: doc.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2015.

Sažetak

Cilj diplomskoga rada je dati uvid u portugalsku ekspanziju, koja je započela u vremenu renesanse, točnije tijekom njezinoga trajanja u 15. i 16. stoljeću, a zahvatila je kontinente: Afriku i Aziju te Južnu Ameriku. U radu se nastojao naglasiti doprinos renesansne kulture portugalskim prekomorskim istraživanjima te kako su istraživanja utjecala na renesansu u Portugalu i šire. Geografski položaj Portugala duž obale Atlantskoga oceana zasigurno je bio jedan od uzroka prekomorskih istraživanja. U razdoblju renesanse Europa se nalazi u središtu povijesnoga zbivanja. Portugalski moreplovci su potaknuti razdobljem renesanse te kreću na prekomorska putovanja da bi pronašli kraće i jednostavnije trgovačke puteve prema Istoku. Osim trgovine, jedan od motiva putovanja bio je pronalazak Kraljevstva svećenika Ivana. Portugalska plovidba ima vrlo značajnu ulogu u putovanjima, osobito po pitanju navigacijskih tehnika, pomagala i gradnje brodova. U radu se također spominju najznačajnije ekspedicije i zaslužni portugalski moreplovci. Portugal i Španjolska su bili dva najveća rivala atlantske plovidbe te je bilo neizbježno sklopiti sporazume (u Tordesillasu i iz Zaragoze), kojima su podijeljena područja plovidbe. Razmatraju se vjerski problemi u Portugalu, odnosno problemi sa Židovima i Maurima. Dostignuća portugalskih putovanja su golema. Prije svega treba spomenuti veliki doprinos u razvoju znanosti, tehnike i istraživanja te razvoja trgovačkog poslovanja i razmjene, a posebnu važnost imale su trgovina paprom i zlatom te robovima. Osim toga, mijenja se i duhovno stajalište čovjeka, koji se zanima za ovozemaljsko i želi istraživati oko sebe, pomičući stalno granice. Tako moreplovce možemo promatrati kao ljude svoga vremena, dovoljno otvorene hrabre i željne ovozemaljske slave i bogatstva da otplove u nepoznato. S druge strane, renesansa je još duboko ukorijenjena u kršćanstvo što će imati utjecaja na motive istraživanja i konačno promjenu religijskog zemljovida. Krajem 16. stoljeća portugalski imperij brzo propada i Portugal dolazi pod španjolsku vlast.

Ključne riječi: Portugal, 15. i 16. stoljeće, prekomorska putovanja, renesansa, trgovina.

Sadržaj

1. UVOD	5
2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ PORTUGALA	7
2. 1. Zemljopisne regije Portugala	7
3. PORTUGALSKA PREKOMORSKA PUTOVANJA POD UTJECAJEM RENESANSE ..	9
3. 1. Motivi portugalskih putovanja	11
3.2. Kraljevstvo svećenika Ivana	12
4. PORTUGALSKA PLOVIDBA	13
4. 1. Navigacijske tehnike i pomagala	14
4. 2. Gradnja brodova	16
5. ODLAZAK NA PREKOMORSKA PUTOVANJA	17
5. 1. Prve ekspedicije za vrijeme Henrika Pomorca	18
5. 2. Bartholomeu Dias	19
5. 3. Vasco da Gama	20
5. 4. Pedro Alvares Cabral	22
5. 5. Diogo Cão	23
6. SPORAZUMI PORTUGALA I ŠPANJOLSKE	24
6. 1. Sporazum u Tordesillasu	24
6. 2. Sporazum iz Zaragoze	25
7. VJERSKA PITANJA U PORTUGALU	26
7. 1. Progoni Židova i Maura	26
8. DOSTIGNUĆA PORTUGALSKIH PUTOVANJA	28

8. 1. Pomorska trgovina	29
8. 1. 1. Putevi začina	30
8. 1. 2. Zlato	32
8. 2. Trgovina robovima i kolonizacija	33
8. 3. Slava i luksuz	34
8. 4. Duhovno djelovanje portugalskih otkrića	34
9. STAGNACIJA PORTUGALSKIH PUTOVANJA I PAD IMPERIJA	35
10. ZAKLJUČAK	37
11. PRILOZI	38
12. POPIS PRILOGA	41
13. POPIS LITERATURE	42

1. UVOD

Portugal je mala zemlja koja se nalazi na Iberskome poluotoku, nastala uz samu obalu Atlantskoga oceana. Oduvijek je bio prilično siromašna država, ali unatoč tome iz Portugala potječu istraživači koje su otkrili svijet kakav nam je poznat i danas. U ovom radu razmatra se povijest portugalskih prekomorskih putovanja u razdoblju renesanse, a pripada kolegiju Kultura renesanse u Europi. Istraživano je razdoblje 15. i 16. stoljeća, odnosno razdoblje portugalske ekspanzije, s kojim je Portugal postao jedna od najvažnijih svjetskih pomorskih velesila. Cilj ovoga rada je uočiti povezanost razdoblja renesanse s portugalskim prekomorskim putovanjima i otkrićima te istražiti međusoban utjecaj renesanse i portugalskih putovanja. Rad je podijeljen na osam poglavlja s podcjelinama. Prvo poglavlje započinje geografskim smještajem Portugala na Iberskome poluotoku, opisane su zemljopisne regije koje daju Portugalu potpuno različita prirodna i društvena obilježja. U sljedećem poglavlju razmatran je značaj renesanse za razvoj portugalskih putovanja i istraživanja svijeta te motivi koji su utjecali na početak portugalskih putovanja. Osnovni faktor poticanja putovanja i otkrića bio je težnja za pronalaskom nekog novog puta nabave začina, ali su postojali i vjerski razlozi, odnosno traženje kršćana po svijetu. Pronalazak legendarnog Kraljevstva svećenika Ivana također je jedan od razloga zašto su se Portugalci odlučili na putovanja u njima do tada nepoznata područja. Treće poglavlje razmatra ulogu znanja i tehničkih dostignuća na polju plovidbe, navigacije, pomagala i brodogradnje koje su Portugalci koristili tijekom svojih putovanja. U sljedećem poglavlju obrađene su najvažnije portugalske ekspedicije na čelu s: Henrikom Pomorcem, koji je napravio prvi korak u portugalskim istraživanjima, zatim Bartholomeu Dias i Vasco da Gama, koji su dali nemjerljivo najveći doprinos svojim istraživanjima, te Pedro Alvares Cabral i Diogo Cão. U petom poglavlju govori se o sporazumima (Sporazum u Tordesillasu i Sporazum iz Zaragoze) između Portugala i Španjolske koji su bili neizostavni, obzirom na to da su te dvije zemlje u 15. i 16. stoljeću bile dva najveća suparnika u prekomorskim putovanjima i najveće svjetske pomorske sile. U idućem poglavlju razmatrana su vjerska pitanja, odnosno izgoni Židova i Maura s portugalskoga područja. Predzadnje poglavlje bavi se vrlo važnim dostignućima portugalskih putovanja, kao što su: pomorska trgovina unutar koje su najznačajniji trgovanje začinima (paprom) i zlatom, zatim trgovina robovima i koloniziranje pojedinih područja, slava i luksuz koji su bili vrlo važni tadašnjim ljudima, te duhovno djelovanje portugalskih putovanja. Naposljetku je ukratko opisan

prestanak portugalskih prekomorskih putovanja, koji je ubrzo doveo do pada portugalskoga imperija, a zatim je došlo i do pada pod španjolsku vlast.

2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ PORTUGALA

Portugal (República Portuguesa) je mala zemlja na jugozapadnom dijelu Iberskoga poluotoka, koja zajedno s otocima Madeirom i Azorima obuhvaća nešto više od 92 000 km².¹ Zauzima manje od šestine zemljine površine Iberskoga poluotoka. Na zemljovidu se može primijetiti da Portugal ima skoro pravilan oblik pravokutnika. Sa sjeverne i istočne strane Portugal graniči s ujedno svojim jedinim kopnenim susjedom-Španjolskom, dok je na jugu i zapadu okružen Atlantskim oceanom i njegovim prostranstvom, odnosno na jugu se nalazi blizak položaj afričkoga kontinenta. Kopnena granica Portugala duga je oko 1200 km, dok je duljina obale uz Atlantski ocean oko 1800 km. Obzirom na to da je Portugal okružen Španjolskom, Atlantskim oceanom i Afrikom-ujedno su sve tri strane vršile dubok utjecaj na portugalsku povijest. Vrlo je bliska povezanost Portugala sa Španjolskom, osobito zato što granica sa Španjolskom ne znači promjenu prirodnih barijera, niti značajan prekid terena ili klime. Regije Portugala ustvari imaju svoje prirodne nastavke u Španjolskoj s mnogo sličnih karakteristika, njihova klima i krajolik su pod snažnim utjecajem prisutnosti Atlantskoga oceana.²

Birmingham ističe kako je Portugal jedan od najuspješnije preživjelih sudionika povijesti. Riječ je o maloj zemlji čiji se broj stanovnika polagano, tijekom osam stotina godina, povećao s jednog na devet milijuna ljudi. U tom je vremenu unutar Europe ostvario političku i kulturnu samostalnost.³

2. 1. Zemljopisne regije Portugala

Portugal možemo podijeliti u tri potpuno različite zemljopisne regije-po prirodnim, ali i po društvenim obilježjima. U sjevernom dijelu Portugala prevladava utjecaj Atlantika, a reljef je isključivo planinski. Zbog prisutnosti oceana, velika je količina oborina tijekom godine, a time je prisutna bujna zelena vegetacija. Ljeta su relativno kratka i vruća, dok su zime uglavnom blage i vlažne (kišovite). Na sjeveru se nalazi Guimarães „grad kolijevka“ Portugala, Braga koja je bila

¹ Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49619>, Datum preuzimanja: 21.03.2015.

² Anthony R. Disney, *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, Vol 1., Cambridge, University Press, New York 2009., str. 1., 2.

³ David Birmingham, *Povijest Portugala*, Grapa, Zagreb 2004., str. 9.

sjedište najstarije portugalske nadbiskupije,⁴ a na ušću rijeke Douro nalazi se grad Porto koji je drugi po veličini grad u Portugalu i ujedno najpoznatija portugalska luka za izvoz vina. Što se tiče društvenih odnosa, na sjeveru je dominirala feudalna hijerarhija ugovornih odnosa, odnosno ono što bi bila agrarna ekonomija. Osnovu društvenog ugovora predstavljalo je obavljanje fizičkih poslova za barune u zamjenu za udio u urodu te minimalnu zaštitu od obližnjih osvajača. Taj je sustav bio eksploatacijski, nasilan i nestabilan, ali je proživio i dramatične katastrofe iz 14. stoljeća, kao što su bile crna smrt i „seljačka buna“.⁵ Prirodna obilježja središnjeg dijela Portugala se značajno ne razlikuju od sjevernog dijela, osim što reljef prema jugu postaje više nizinski, stoga je i klima blaža i toplija nego na sjeveru. Središnji dio je karakterističan po najvećoj koncentraciji gradova u zemlji.⁶ Tu se nalazi glavni i najveći grad Portugala-Lisabon, kroz koji protječe ujedno najveća rijeka Tejo, te se nalaze gradovi Portalegre, Coimbra, Sintra, Covilhã... S obzirom na to da je u središnjem Portugalu naglasak bio na gradovima, tamo su se razvili i drugačiji društveni odnosi. Buržoazija srednje klase stanovnika gradova stjecala je sve veći utjecaj, a svoje je bogatstvo crpila iz obrta i trgovine. Moć se nalazila u rukama lokalne uprave, a ne baruna.⁷ U južnom dijelu Portugala prevladava mediteranska klima, koju označavaju blage i kratke zime i vruća, suha i duga ljeta. Ovakva klima je ugodna i pogodna za gospodarski razvoj.⁸ Prema jugu, gdje ima relativno malo brda, karakterističan je nizinski krajolik. Tlo je ovdje posebno te uspjeva uglavnom mediteransko bilje kao što su hrast crnika, divlje masline i razne mirisne biljke. Na jugu su smještene poznate pokrajine Alentejo, u kojemu se stanovnici uglavnom bave uzgojem svinja i ovaca, te Algarve-najjužnija pokrajina u Portugalu i turistički atraktivna ljetna destinacija.⁹ Što se tiče društvenih odnosa, na jugu u prošlosti dominantna društvena snaga nisu bili ni sjeverni baruni ni lokalne uprave u nizinama, nego vitezovi vjerskih redova. Na njihovim su posjedima radili kršćanski doseljenici i muslimanski robovi (osobito u pokrajini Algarve).¹⁰

Jedina europska pomorska carstva potječu s uskih obalnih područja na zapadu, gdje se rodila glavnina istraživača. Početna točka svih velikih pomorskih carstava suvremenoga doba smještena je uz Atlantski ocean.¹¹ Dakle, prirodni smještaj Portugala na Iberskome poluotoku uz samu obalu Atlantskoga oceana omogućio je Portugalcima da krenu istraživati, otkrivati i prisvajati prostore ove zemlje. Atlantski ocean odavno rađa zanimanja povezana s ribarstvom i moreplovstvom, a s

⁴ A. R. Disney, *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, str. 2.

⁵ D. Birmingham, *Povijest Portugala*, str. 28.

⁶ A. R. Disney, *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, str. 2., 3.

⁷ D. Birmingham, *Povijest Portugala*, str. 28.

⁸ Charles F. Gritzner, Douglas A. Phillips, *Portugal*, Chelsea House Publishers, New York 2007., str. 18.

⁹ A. R. Disney, *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, str. 3., 4.

¹⁰ D. Birmingham, *Povijest Portugala*, str. 28.

¹¹ Felipe Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, Fraktura, Zaprešić 2010., str. 139.

napretkom navigacijske tehnologije daje i glavne prometnice za pomorske seobe i gradnju carstava.¹²

3. PORTUGALSKA PREKOMORSKA PUTOVANJA POD UTJECAJEM RENEZANSE

Novo razdoblje povijesti čovječanstva počinje s prekomorskim otkrićima u 15. stoljeću. U tom se razdoblju Europa smješta u središte svijeta te ona postaje središtem povijesnog zbivanja.¹³ Portugalska otkrića u 15. i 16. stoljeću imala su dubok utjecaj na kasniji tijek svjetske povijesti. Putovanja su pridonijela brzom i golemom širenju ekonomskih, političkih, znanstvenih i kulturnih promjena diljem svijeta.¹⁴

Aktualno renesansno razdoblje imalo je golemi izravan utjecaj na portugalska prekomorska putovanja. Pojam „renesansa“ prvi je put upotrijebio francuski povjesničar Jules Michelet 1858. godine, a godine 1860. proslavio ga je Jacob Burckhardt kada je objavio svoju knjigu „*Kultura renesanse u Italiji*“. Ime „renesansa“ se zadržalo jer je prikladan način opisivanja prijelaza između srednjovjekovnoga razdoblja, dok je Europa bila „utjelovljenje kršćanstva“, i početka modernoga doba. Renesansa znači ponovno rođenje, a označavala je kulturni preporod i ponovno rađanje književne, filozofske i umjetničke veličine drevne Grčke i Rima.¹⁵ Renesansa obilježava razdoblje u kojemu dolazi do ponovnog otkrivanja i primjena starih vrlina, vještina, znanja i kulture, koji su izgubljeni tijekom barbarstva u 7. i 8. stoljeću, koje je uslijedilo nakon raspada Zapadnoga rimskoga carstva.¹⁶ Učvrstila se ideja da je renesansa razdoblje radikalne obnove, nakon dugih srednjovjekovnih stoljeća, koje će obilježiti život moderne Europe. I ne samo to, ona je bila prikazana kao trenutak zapadnog povijesnog zajedničkog iskustva, odnosno kao rođenje novog tipa humanosti posve drugačije od onih koje su stvorile prethodne civilizacije. Metafore iz rječnika humanista govore o ljudskom duhu probuđenom iz dugog sna, slavilo se uskrsnuće nakon tisuću

¹² Felipe Fernández-Armesto, *Narodi Europe*, Naklada Zadro, Zagreb 1997., str. 54.

¹³ Gerard Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11: 1454-1600, „Otokar Keršovani“, Rijeka 1974., str. 4817.

¹⁴ Domingos P. F. Almeida, „Asian Crops in Renaissance Europe as a Result of the Discoveries: Bypassing the Silk Road“: <http://hort.purdue.edu/newcrop/acta/almeida.pdf>, Datum preuzimanja: 04. 04. 2015.

¹⁵ Paul Johnson, *Renesansa: kratka povijest*, Alfa, Zagreb 2008., str. 9.

¹⁶ Isto, str. 11.

godina zaborava.¹⁷ Naime, renesansu povezujemo s „mitom o preporodu“ i nastavkom pokreta obnove koji su počeli humanistički intelektualci. Istaknute su osobnosti moderne civilizacije te afirmacija obrazovnog modela, koji je predložen humanističkom reformom. U to vrijeme postojala je vjera u „svjetovnu“ sudbinu čovjeka, vjera u moć razuma, odbijanje svake unaprijed postavljene dogme, sigurnost u apsolutno pozitivnu vrijednost istine koja se s vremenom sve više širila. Takve ideje su utjecale na razvoj znanosti, potaknule su stvaranje slojeva još nepoznatih srednjovjekovnom društvu, elaboraciju teorijskih struktura moderne države i stvaranje novog društvenog poretka, koji se tek kasnije definirao u klasičnim liberalnim oblicima.¹⁸

Širenje renesansnih ideja i formi unutar Italije, gdje je sve započelo, u početku je teklo sporo, a izvan Italije još sporije. Države su postajale sve moćnije i imale su pristup većim količinama novca koji su trošile u slavu samima sebi. Dolazi do procvata slikarstva, kiparstva i arhitekture, u nekim dijelovima Europe intenzivnije nego u drugima. Tisak i barut učinili su svoje, vjerojatno uspješnije od bilo čega drugoga. Nevjerojatna je bila brzina širenja tiska Europom. Tisak je donosio i jeftine gravure, kojima su se širile talijanske ideje o ljudskom tijelu i perspektivi, kao i oduševljenje klasičnom mitologijom u cijelom europskom društvu. Barut je potaknuo ratovanje na velikim udaljenostima, a za vojskama su dolazili znatiželjni prinčevi koji su željeli povećati svoje zbirke.¹⁹

Povjesničari se dugo nisu mogli usuglasiti s točnim početkom razdoblja renesanse, no većina se složila oko toga da je renesansa započela u drugoj polovici 15. stoljeća.²⁰

U slučaju Portugala, razdoblje renesanse je uistinu temelj njegovog cjelokupnog modernog postojanja. Tranzicija iz beznačajnosti do globalne dominacije; politički, vojni i kulturni sjaj; pa čak i početak stagnacije svih najvećih uspjeha koje su Portugalci dosegli, koncentrirani su upravo u doba renesanse.²¹ Po uzoru na brojne renesansne vladare, i portugalski su prijestolonasljednici bili spremni mnogo uložiti u slavu, jer su živjeli u vremenu prepunom sentimentalne historiografije i svijesti.²²

3. 1. Motivi portugalskih putovanja

¹⁷ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, Europapress holding, Zagreb 2007., str. 19.

¹⁸ Isto, str. 21.

¹⁹ P. Johnson, *Renesansa: kratka povijest*, str. 189.-195.

²⁰ Julia Oritz-Griffin, William D. Griffin, *Spain and Portugal: A Reference Guide From The Renaissance To The Present*, European nations, New York 2007., str. 3.

²¹ Isto, str. 4.

²² F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 149.

Holle navodi da se uzrok otkrivačkih putovanja nalazi u prodoru Osmanlija u jugoistočnu Europu, uslijed kojega je bio blokiran sredozemni trgovački put na Srednji istok, pa su Portugalci i Španjolci, koji su vladali atlantskom plovidbom, natječući se pošli u potragu za novim morskim putem u Indiju. Ta je potraga dovela do nenamjernih otkrića, a njihova posljedica bila je sistematsko istraživanje svijeta. Također navodi da su nositelji otkrivačkih putovanja prvenstveno bile iberske države Portugal i Kastilja—što je s obzirom na njihov atlantski položaj razumljivo: one su nužno morale na polju atlantske plovidbe steći mjerodavna iskustva.²³

Želja za rušenjem monopola Mlečana i Egipćana nad začinima, ili nalaženje nekog alternativnog puta nabave začina, bila je uz vjerske razloge osnovni faktor poticanja putovanja i otkrića duž obale zapadne Afrike u 15. stoljeću. Duh križarskog rata i nada u dolazak na transsaharske teritorije, otkuda su u mediteranska trgovišta stizali zlato, bjelokosti, robovi, učinili su Portugal začetnikom sustavnog istraživanja atlantskih obala Afrike. Nadalje se probijala ideja da se može doći na Istok oplovljavanjem Afrike, za koju se smatralo da je znatno manja nego što ustvari jest.²⁴ Portugalci su se ograničili općenito na trgovačku politiku, koja je imala za cilj osnivanje trgovačkih naseobina u otkrivenim zemljama, za razliku od njihovih najsnažnijih suparnika Španjolaca koji su vodili osvajačku i kolonizacijsku politiku.²⁵

Renesansnoj su Europi nove zemlje darovale mnogo znanja, nove probleme i nov način mišljenja. Nisu novost samo otkrića što su se zbila u razdoblju 15. i 16. stoljeća, novost su i planske ekspedicije koje su na europsko tržište donijele mnogo nove robe, a financirala i podupirala su ih trgovačka društva i bogati privatnici. Osobito su kraljevski dvorovi slali ekspedicije, kako bi one proširile njihovo utjecajno područje. Motiv ekspedicija nije bila samo pohlepa, motiv je prvenstveno bila potreba za plemenitim kovinama za izradu kovana novca, jer su nalazišta zlata i srebra u Europi bila iscrpljena. Zato je bila bliska misao da se potreba za plemenitim kovinama pokrije iz novootkrivenih zemalja u kojima nije bilo novčanog sustava, nego su zlato držali samo sjajnom kovinom od koje su izrađivali amajlije i nakit. Uz težnju za stjecanjem bogatstva postojala je i želja da se misionarstvom čine bogougodna djela. Značajno je da su otkrivačka putovanja u prvom redu pokretale katoličke zemlje Europe.²⁶

²³ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5226., 5227.

²⁴ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Europapress holding, Zagreb 2007., str. 575., 576.

²⁵ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5229.

²⁶ Isto, str. 5231.

3.2. Kraljevstvo svećenika Ivana

Portugalske ekspedicije započele su sa zadaćom da istraživači pronađu pomorski put do kraljevstva svećenika Ivana i pridobiju vođe te zemlje kao saveznike u borbi protiv Maura.²⁷ Najčešća zamolba koju je pomorcima upućivao princ Henrik Pomorac bila je: „Donesite mi novosti o Kraljevstvu svećenika Ivana.“²⁸

Svećenik Ivan je lik iz srednjovjekovnih bajki, čovjek koji navodno vlada velikim istočnim carstvom u Etiopiji, a jednoga dana će ujediniti sve zapadne kršćane i istrijebiti muslimane. Etiopiji je zaista pomoć bila potrebna. Poganski, pastirski nomadski narodi nagrivali su joj granice, a muslimanski osvajači su preko njih upadali u cijelo etiopsko područje. 1540.-ih godina portugalske oružane snage su priskočile u pomoć sa 400 ratnika i 130 robova, da bi zemlju spasile od muslimanskih osvajanja.²⁹

Kada je otkriveno da se kraljevstvo ne nalazi u Aziji, već u Africi (riječ je, dakako, o Abesiniji ili Etiopiji), a da su njegova silna bogatstva tek puste priče, Portugalci su i dalje nastojali uspostaviti što čvršće veze s njime. Odlučili su upotrijebiti etiopske luke pri portugalskim vojno-trgovačkim ekspedicijama u Indijskom oceanu. Talan navodi da su članovi Kristova reda i pojedini portugalski kraljevi u njima vidjeli itekako poželjne prijatelje i saveznike.³⁰

Etiopljani su mnogo toga naučili od renesansnog Portugala. Etiopljani nisu poznavali vještinu gradnje uz pomoć kamena ili cigle. Upravo su im Portugalci podigli prvi kameni most preko Nila, sagradivši im ujedno niz utvrda, palača i crkava, što je odudaralo od tamošnjih slamnatih koliba. Dom Manuel I. poklonio je Negusu (etiopskom caru) golemu knjižnicu i tiskaru, prvu izvan europskog kontinenta i jedinu koja nije bila podvrgnuta rimskoj cenzuri. Portugalci su bili i prvi liječnici u Etiopiji, čija je „medicina“ dotad poznavala samo razne vračeve.³¹

²⁷ Isto, str. 5061.

²⁸ Nikica Talan, „Portugal-„obećana zemlja“(?!)\“, *Hrvatska književna revija Marulić*, god. 40, br. 5, Zagreb 2007., str. 920.

²⁹ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 242., 243.

³⁰ N. Talan, „Portugal-„obećana zemlja“(?!)\“, br. 5, str. 920.

³¹ Isto, str. 920.

4. PORTUGALSKA PLOVIDBA

Portugalci su se početkom 15. stoljeća uhvatili u koštac s golemim problemom plovidbe Atlantikom. To je za njih bilo nešto posve novo.³² Atlantik je Portugalcima priskrbio zvanja ribara, moreplovaca i trgovaca. Čim je to pomorska tehnologija omogućila, ocean im je ponudio putove pomorske migracije i temelje za izgradnju carstava.³³ Atlantski ocean je u vrijeme istraživanja postao spoj nekoliko djelomično autonomnih prostora. Atlantik Portugalaca je golemi trokut središnjeg i južnog oceana, kojemu je prolaz od Lisabona do Brazila prva od strana; potom od Rta Dobre nade druga je strana; treća je ona linija kojom idu jedrenjaci na povratku iz Indije, od Svete Helene duž afričke obale.³⁴

Povjesničar G. Randles je govorio o hrabrosti koja je bila potrebna u ono doba da bi se premostile zapreke koje je predstavljao stari kozmološki sustav za plovidbu Atlantikom (jer je dotad Zemlja prikazivana kao ploča, a Atlantski ocean kao rubno more); istodobno je pokazao kako osvajanja nisu donosila samo materijalni dobitak i geografsko proširenje teritorija, nego i neizbježne ideološke inovacije i prevrate. Prešlo se preko učenja da su nepoznati prostori oceana opasni za plovidbu, te da je čin plovidbe svetogrđe (prema učenju Tome Akvinskoga).³⁵

Portugalski moreplovci su većinom bili anonimni moreplovci. Mnoge poznajemo imenom zato što su spomenuti u sačuvanim dokumentima ili zabilježkama kartografa. Često su to bili iskusni mornari. Ponekad su to bili osiromašeni plemići, koji su samo htjeli pobjeći od ograničenih mogućnosti vlastita društva. Ili pak pustolovi koji nisu imali što izgubiti, koji su se jednostavno zaputili u misiju koja će im omogućiti da se uspnu na društvenoj ljestvici. No, sve je više ipak bila riječ o kolonijalnim poduzetnicima u potrazi za jeftinom zemljom na kojoj će uzgajati svoje zlata vrijedne usjeve.³⁶

U renesansnome razdoblju tijekom geografskih otkrića dolazi do navale za prevođenje stranih knjiga i dokumenata. Tako zahvaljujući Iberskome poluotoku, cijeli grčki, indijski, perzijski i muslimanski znanstveni svijet postaje poznat prvenstveno na latinskome jeziku. Portugalcima su vrlo važni ovi doprinosi u plovidbi, kroz koje izlazi na vidjelo znanost antičkoga svijeta, odnosno

³² Fernand Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb 1997-1998., str. 114.

³³ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 141.

³⁴ F. Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, str. 232.

³⁵ Skupina autora, *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, Europapress holding, Zagreb 2007., str. 419.

³⁶ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 158.

temelji matematike, geometrije i astronomije.³⁷ Koliko god je za današnje pojmove knjiška kultura bila slabo razvijena, ustvari je tek u razvoju, s druge strane kroz povijest Portugala možemo uočiti da je bilo prisutno veliko praktično poznavanje tehnika i instrumenata, što je Portugalce u vrijeme otkrića činilo najboljim pomorcima.³⁸

4. 1. Navigacijske tehnike i pomagala

Otkrića i osvajanja novoga svijeta ne bismo mogli zamisliti bez tehničkih dostignuća renesanse. Utirači puteva bili su kozmolozi, kartografi i brodograditelji, koji su gradili na osnovi stoljetnih iskustava.³⁹ U razdoblju renesanse dolazi do razvoja tehnologije i tehničkih pomagala, koja su omogućila upravo zapadnim Europljanima da preuzmu vodstvo u globalnim istraživanjima. Istraživačima bi bilo nemoguće dugo zadržati se na moru ili vratiti kući iz nepoznatog okruženja, da nisu prethodno uspjeli razviti sustav prirodnih luka i smjerova.⁴⁰

Portugalski istraživači su koristili neke navigacijske tehnike i pomagala koja su nastala još prije vremena renesanse, a do 15. i 16. stoljeća gotovo se nisu niti koristili. Značajnu ulogu u renesansno vrijeme kod razvoja navigacijskih tehnika i pomagala, imala su znanja prenesena s Istoka. Guyot de Provins je objasnio najraniju fazu najosnovnijeg dijela opreme kojom su se u Aziji odavno koristili: kada Sunce i zvijezde ovije tama, svaki mornar treba na slamu koja pluta u posudi s vodom, postaviti iglu koju je prethodno dobro natrljao „ružnim, smeđim kamenom koji privlači željezo“. Ovo bi predstavljalo opis najranije faze kompasa. Kompas je upotrebljiv od 13. stoljeća. Neke navigacijske tehnike nisu bile potpuno prihvaćene u vrijeme renesanse, stoga su se istraživači i njihove posade priklanjali tradicionalnim tehnikama.⁴¹

Neki iskusni moreplovcu iskoristavali su svoje sposobnosti procjene te su prema položaju Sjevernjače ili Sunca golim okom određivali geografsku širinu.⁴² Portugalci su najčešće koristili pomorske astrolabe, pomoću kojih su mornari mogli odrediti geografsku širinu prema visini na kojoj se na obzoru nalaze Sunce ili Sjevernjača, uz pomoć dobivenog trokuta.⁴³ Trebalo je

³⁷ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 231.

³⁸ Isto, str. 233.

³⁹ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5231.

⁴⁰ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 162.

⁴¹ Isto, str. 162.

⁴² Isto, str. 282.

⁴³ Isto, str. 162.

poznavati položaj Sunca na nebu određenoga dana i u točno određen sat (uvijek u podne); a kada je o Sjevernjači riječ, trebalo je utvrditi i točan sat tijekom noćnog mjerenja različitih pozicija broda na moru.⁴⁴ Međutim, jednostavnije je bilo koristiti se tablicama pomoću kojih se geografska širina određivala prema broju sunčanih sati. Astronomske tablice su od srednjega vijeka temeljno sredstvo orijentiranja na moru.⁴⁵

Od velike pomoći bile su zbirke pomorskih priručnika, koje su sadržavale sažetke iskustava o različitim pomorskim rutama i uputama za plovidbu, a služile su moreplovcima koji nisu prethodno plovili određenim područjima. Upute za plovidbu bile su omiljene moreplovcima, davale su informacije koje zemljovidima toga vremena rijetko ili nikada nisu sadržavali, a koje su se odnosile na morske struje, vjetrove, skrivene opasnosti, dubinu mora, sidrišta, luke, osobine i izgled morskog dna.⁴⁶ Portolanske karte crtaju kartografi, a grafički su prikazivale slične informacije kao pomorski priručnici.⁴⁷

Vrlo je važan bio pristup povoljnim vjetrovima i strujama. U doba plovidbe na jedra, upravo je o tome ovisilo pronalaženje pomorskih ruta.⁴⁸ Istraživači su tijekom 1490.-ih godina otkrili funkcioniranje atlantskog sustava vjetrova i morskih struja. Otkrili su kako se služiti jugoistočnim pasatima da ocean preplove na južnoj polutki i dospiju do pojasa snažnih, brzih zapadnih vjetrova koji opasuju svijet južno od ekvatora. To im je omogućilo da se uključe u Indijski ocean te sudjeluju u najvećoj svjetskoj trgovini. Naposljetku im je to znanje otkrilo i korisne rute prema Tihome oceanu.⁴⁹

4. 2. Gradnja brodova

Osim svih tehničkih dostignuća i prirodnih utjecaja na koje pomorci moraju obratiti pozornost prije i tijekom plovidbe, izričito je važno da su prije svega potrebni dobri brodovi i jedra. Jedra moraju garantirati dobru upravljivost.

⁴⁴ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 226.

⁴⁵ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 4818.

⁴⁶ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 280., 281.

⁴⁷ Isto, str. 163.

⁴⁸ Isto, str. 171.

⁴⁹ Isto, str. 179., 180.

U srednjem vijeku postojale su dvije vrste brodograditelja, čija se gradnja brodova znatno razlikovala: brodograditelji s Atlantika i brodograditelji sa Sredozemlja. Zbog jednostavnosti, metoda sredozemnih brodograditelja u 16. stoljeću koristila se u čitavoj Europi. Kod ove metode prvo se izrađivao kostur. Na kostur su se pričvršćivale daske koje su bile postavljene jedna uz drugu. Sredozemni način bio je mnogo ekonomičniji, jer je bilo potrebno manje drvene građe i znatno manje čavala.⁵⁰

Ponajprije se tijekom istraživačkih putovanja koristila slabije upravljiva, ali korisnija karaka koja je zamijenila galiju, a nekako se u isto vrijeme pojavila portugalska mala karavela-namijenjena istraživanjima, a zatim je došao galeon koji se teško kretao.⁵¹ Mediteransko se veslo pojavom jedra više ne koristi često.⁵² Naime, veći brodovi (primjerice karaka, karavela i galeon) koji su nastali u vrijeme prekomorskih putovanja, građeni su s jedrima i kormilom te su imali zadatak trgovati među lukama. Bilo je vrlo važno da su takvi brodovi prostrani te da ima više prostora za robu kojom se trgovalo, stoga vesla i veslači nisu bili potrebni.⁵³

Početak 15. stoljeća počinje se formirati karavela-brod s tri jarbola i s jednim, dva ili tri trokutasta latinska jedra koja mogu zahvatiti više vjetra, do 50-60 stupnjeva u smjeru vjetra. Godine 1440.-1450. Portugalci su usavršili karavelu i koriste ju kao glavno plovno sredstvo. Kako bi se bolje održala na moru, karavela je okruglija od galije, punija u nadvodnom i podvodnom dijelu, stoga može ponijeti veći teret, a posada je manja jer se više ne koriste vesla.⁵⁴ Karavele su imale dvije velike prednosti. Prva je bila ta što su na putovanjima između afričke obale ili otoka, i Azora, mogle jedriti uz sam vjetar, te su se tako kroz pasatne vjetrove mogle probijati tako da ne odu previše na jug (karavele su mogle zadržati kurs na samo 30 stupnjeva izvan pravca vjetra). Druga prednost bila je ta što su se u kombinaciji s plitkim koritom mogle probiti kroz područja promjenjivih vjetrova i protivnih struja iza trbuha Afrike.⁵⁵

Karake su pogodovale pomorskoj trgovini u početku, jer su bile prostrane i velike te slavne zbog vrijednog tereta koji su prevozile. U povijesnim dokumentima stoji da su prevozile teret do 2000 tona. Bile su duge oko 40 metara, široke oko 15 metara i visoke oko 10 metara.⁵⁶ Uglavnom su

⁵⁰ Isto, str. 163.

⁵¹ Louis Gottschalk, Loren C. Mackinney, Earl H. Pritchard, *Temelji modernog svijeta 1300-1775*, svezak IV., knjiga 1., Naprijed, Zagreb 1974., str. 94.

⁵² Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 215.

⁵³ Mithad Kozličić, *Hrvatsko brodograditeljstvo*, Književni krug, Split, AGM, Zagreb 1993., str. 127.

⁵⁴ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 224.

⁵⁵ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 164.

⁵⁶ M. Kozličić, *Hrvatsko brodograditeljstvo*, str. 129., 133.

imale tri jarbola te dva križna jedra i jedno latinsko jedro. Na palubi je na nosačima bio pomoćni čamac dug oko 5 metara.⁵⁷

Galeon je bio nešto manji od karake, ali veći od karavele. Nastao je u drugoj polovici 16. stoljeća. Galeon je imao uglavnom tri jarbola (ponekad i četiri) te četiri jedra. Prevezio je oko 1000 tona tereta.⁵⁸

Najveći problem na brodovima tijekom putovanja, bio je opskrbljenost vodom. Osobito kada su se na putovanjima probijali niz afričku obalu, gdje je često bilo sušnih područja, brzo su ponestajale zalihe pitke vode. Došlo je do inovacija u izradi bačvi, te su španjolski agenti za opskrbu brodova u 15. stoljeću smatrali da su portugalske bačve najbolje. Kako bi voda ostala što duže pitka, u nju se dodavao ocat, koji je služio kao sredstvo protiv štetnih mikroorganizama.⁵⁹

5. ODLAZAK NA PREKOMORSKA PUTOVANJA

Portugalske ekspedicije, a i ekspedicije drugih zemalja, usmjeravaju se prema Istoku. Autori često ističu pitanje: zašto baš prema Istoku? Naime, prvi odgovori se nalaze u činjenici da je Istok jedini prostor izvan Europe koji je poznat još od antičkih vremena. Također je Istok za Europu oduvijek predstavljao po svemu drugačiji svijet (ljudi, običaja, vjere, klime, proizvoda, političkih i ekonomskih sustava, mjera i veličine prostora). Europa velikim dijelom ovisi o Istoku, jer je Istok najnapredniji u svemu, izuzev ratnih tehnika, vojnih vještina i nekih znanosti. Potraga za zlatom je za Portugalce (i Španjolce) predstavljala jednu od najdubljih motivacija za prekomorske ekspedicije i osvajanja.⁶⁰

5. 1. Prve ekspedicije za vrijeme Henrika Pomorca

Nemjerljiv doprinos portugalskom istraživanju Novoga svijeta dao je član kraljevske obitelji, princ Henrik kasnije nazivan Henrik Pomorac. Tijekom svoga života od 1394. godine do 1460. godine

⁵⁷ Isto, str. 134.

⁵⁸ Isto, str. 137., 141.

⁵⁹ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 164., 165.

⁶⁰ Isto, str. 204.

postaje organizator portugalskih otkrivačkih putovanja kojima je naposljetku utemeljen portugalski kolonijalni svjetski položaj.⁶¹

Henrik je osnovao školu navigacije s financijskom pomoći Reda Kristova.⁶² Godine 1418. krenuli su prvi brodovi koje je opremio. Iduće godine njegovi brodovi stigli su do Madeire, zatim do Kanarskih otoka i Azora, a 1432. godine oplovili su rtove Bojador⁶³ i Non⁶⁴, koji su ranije smatrani nepremostivim granicama.⁶⁵ Portugalci su na ovom otočju u početku trgovali vinom i šećernom repom, a kada su ti proizvodi postali veliki portugalski izvor prihoda, uskoro su i kolonizirali otočje.⁶⁶ Rt Bojador (mjesto u sjevernom dijelu Zapadne Sahare) je prvotno bio velika prepreka u portugalskoj ekspanziji, jer je među mornarima kružila priča da će onaj tko dođe do Rta biti osuđen na vječno prokletstvo.⁶⁷ Kasnije ekspedicije oplovile su i istražile Zelenortske otoke, plovile uz rijeku Gambiju, a sebi su dale pravo da u ime kralja preobrate pogane koje su sretali na putu. To je u znak priznanja revnosti Kristovih vojnika potvrđeno papinskom bulom Romanus Pontifex iz 1455. godine.⁶⁸ Henrik se u svojoj predodžbi križarskoga rata želio boriti protiv muslimana, pa je tu svoju zamisao ostvarivao ekspedicijama u Africi.⁶⁹ Portugalski brodovi su se nastavljali spuštati afričkom obalom otimajući robove i zlato te su prešli ekvator i Kongo.⁷⁰ Dvije ekspedicije s misionarima zaduženima da uspostave kontakt s mitskim kraljevstvom Ogane, gdje je, kako se smatralo, kraljevaio svećenik Ivan, vratile su se a da ga nisu našle. No, pritom su donijele vijest da se ploveći na jug, duž obale stiže do točke gdje je Afrika okružena oceanom.⁷¹

Međutim, planovima pokoravanja pogana pridružili su se i političko-gospodarski interesi. Bitan poticaj tome bili su trgovina crnačkim robovima, želja za basnoslovnim afričkim bogatstvom, zlatom i dragim kamenjem, stjecanje monopola mnogotraženih mirodija, droga i drugih egzotičkih proizvoda.⁷² Nakon smrti Henrika Pomorca Portugal je imao snažnu mornaricu, a uz nju niz

⁶¹ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 4819.

⁶² Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 576.

⁶³ Nalazi se u na obali zapadne Afrike, odnosno na sjevernom dijelu Zapadne Sahare. U: <http://proleksis.lzmk.hr/52272/>

⁶⁴ Rt Chaunar/ Cabo de Não nalazi se u južnom Maroku na atlantskoj obali Afrike. Nalazi se vrlo blizu rta Bojador.

⁶⁵ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 576.

⁶⁶ Charles Raymond Beazley, *Prince Henry the Navigator*, G. P. Putnam's sons, New York 1911., str. 248.

⁶⁷ Gomes Eannes de Zurara, *The chronicle of the discovery and conquest of Guinea*, vol. 1, Cambridge university press, Cambridge 2010., str. 34

⁶⁸ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 576.

⁶⁹ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5061.

⁷⁰ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 576.

⁷¹ Isto, str. 577.

⁷² G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5061.

uporišta uzduž morskih puteva u istočnom Atlantiku, iz kojih je napokon zavladao plovidbenim putevima prema obali Gvineje.⁷³

5. 2. Bartholomeu Dias

Bartholomeu Dias de Novaes bio je jedan od najvažnijih portugalskih pomoraca, protagonist prve faze istraživanja Afrike. Rođen je oko 1450. godine, a umro je kod Rta dobre nade 1500. godine.⁷⁴ Kralj Portugala 1486. godine povjerio je tri broda Bartholomeu Diasu, s naredbom da ide prema jugu, dok ne nađe kraljevstvo Ogane.⁷⁵

Dias je krenuo sljedeće godine s flotom od tri mala broda (dvije karavele i jedan pomoćni brod, namijenjen prijevozu hrane) i nakon što je prošao vrh Padrão do kojega je tri godine ranije bio stigao Diego Cão, nastavio je prema jugu duž obale zapadne Afrike, gdje se mogao iskrcati u različitim mjestima (Sierra Parda, Angra das Vacuñas) na otvorenom moru. Zbog oluja je želio naći put do otvorenog mora, te je ploveći najprije na jugozapad, a poslije na sjeveroistok, pronašao obalu tek u zaljevu Algoa, blizu otočića koji je nazvao Santa Cruz. Tu je bio siguran da je prošao krajnju južnu točku Afrike, ali je ipak nastavio dalje sve do ušća velike rijeke, nazvane Rio do Infante (Great Fish River, blizu današnjega grada Port Albert). Zbog pobune se povukao, te je unatoč podivljalom moru dotakao krajnju točku Afrike, koju je nazvao Olujnim rtom. Taj je naziv portugalski vladar promijenio u Rt dobre nade, uvjeren da je konačno otvoren put za Indiju. Dias se vratio u Lisabon 1488. godine.⁷⁶

Sljedećih godina sudjelovao je u ekspediciji Vasca da Game, ali su njegova zaduženja bila komercijalne prirode i ograničena na Zlatnu obalu. Godine 1500. zapovijedao je jednim od brodova ekspedicije Pedra Alvaresa Cabrala i s njim došao do brazilske obale. Međutim, upravo kada se ekspedicija spremala prijeći Rt dobre nade, Diasov brod se, zahvaćen olujom, potopio. U toj nesreći Dias je izgubio život.⁷⁷ Diasova putovanja su bila karakteristična po tome što je među

⁷³ Isto, str. 5061.

⁷⁴ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 196.

⁷⁵ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 577.

⁷⁶ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 196.

⁷⁷ Isto, str. 196.

prvima na svom putovanju u koje god bi pristanište stigao, na nekom mjestu podignuo bi križ i kraljevski grb koji su simbolizirali kršćanstvo i Kraljevinu Portugal.⁷⁸

Otkrića Diasa zasigurno su bila obeshrabrujuća. Njegova izvješća svjedočila su o jakim protivnim strujama kod i iza Rta dobre nade. To upućuje na opasnosti i poteškoće s kojima se suočio na svojim putovanjima. João de Barros, službeni povjesničar portugalskih istraživanja, rekao je da su Diasovi opisi mora na području Rta dobre nade stvorili novu legendu o pogibeljima.⁷⁹ Iako je Bartholomeu došao do krajnjeg juga Afrike, njegova ekspedicija nije otkrila put za Indiju, za to se trebao pojaviti dovoljno odvažan kapetan.

5. 3. Vasco da Gama

Vasco da Gama rođen je 1460. godine, a umro je 1524. godine u Indiji.⁸⁰ Čast otkrića pomorskog puta za Indiju je pripala upravo Vascu da Gami koji je, krenuvši iz Lisabona s četiri broda 18. srpnja 1497. godine oplovio afričku obalu. Doplovio je do velikih swahilijskih trgovišta u Kilwi, Mombasi i Malindiju, i uz pomoć jednog arapskog kormilara, Ibna Magida, prešao Indijski ocean i ušao u luku Calicut⁸¹ 20. (ili 27.) svibnja 1498.⁸²

Neko je vrijeme Vasco da Gama bio dobro prihvaćen od zamorina, malog hinduskog moćnog vladara. No, napredak zamorinove države ipak je ovisio o luci i trgovini hindusko-muslimanskih i arapskih trgovaca, koji su kasnije poticali zamorina protiv Vasca da Game.⁸³ Oni su ne bezrazložno naslućivali da Portugalci nisu nipošto došli zbog trgovine, već da istraže zemlju što je žele osvojiti.⁸⁴ Stoga je Vasco morao ponovno otputovati bez željenog tereta začina. Ipak je poveo sa sobom pet ili šest Indijaca i druge materijalne uzorke posebnosti Indije, što je bilo dovoljno da nakon povratka bude primljen kao pobjednik.⁸⁵

⁷⁸ Alex J. D. D'Orsey, *Portuguese discoveries, dependencies and missions in Asia and Africa*, W. H. Allen and co., London 1893., str. 18.

⁷⁹ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 200.

⁸⁰ Encyclopaedia Britannica: <http://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama>, Datum preuzimanja: 19.06.2015.

⁸¹ Calicut/ Kozhikode je grad u državi Kerala u južnoj Indiji na obali Malabara. U: G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5074., 5075.

⁸² Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 577.

⁸³ Isto, str. 578.

⁸⁴ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5075.

⁸⁵ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 578.

Vasco da Gama je 1502. godine ponovno krenuo na putovanje. Kao otkrivač morskih puteva zacijelo je vrlo zaslužan, ali svojim postupanjem pred Indijcima itekako je pokazao okrutnost, nečovječnost te preziranje ljudskog dostojanstva. Kada je zaplijenio neku islamsku trgovačku flotu od 24 broda, dao je nakon pljačke posadi odrezati ruke, uši i nosove, i kako bi spriječio da se možda sami oslobode, dao im je kijačama izbiti zube. Onda je 800 osakaćenih zarobljenika dao poslagati na brodove, podigao jedra i zapalivši brodove usmjerio ih prema obali. Nekog je brahmanskog posrednika, odsjekavši mu ruke i zamotavši ih u zamotak, poslao kralju poručivši mu neka ih pripremi kao curry i pojede. Tako su Indijci stekli prve dojmove o barbarskoj okrutnosti koja daje žig portugalskom gospodarenju u Indiji za cijelo vrijeme njegova trajanja.⁸⁶

U nekim zapisima s Vascovih putovanja piše da su on i njegova flota pronašli urođenike početkom 1498. godine, koji su djelovali dobroćudno. Ti urođenici živjeli su u gusto naseljenom području bogatom bakrom, kositrom i slonovačom, te su bili gostoljubiv narod s brojnim velmožama i kraljevima.⁸⁷

Često se na da Gaminim putovanjima događalo da njegov dolazak od strane domaćeg stanovništva ne bude dobro primljen, jer se već na početku uvidjela konkurencija muslimanskih trgovaca koji će se kasnije boriti da istjeraju Portugalce s tih prostora.⁸⁸

Od Mozambičkoga otoka prema sjeveru, lokalni su im kormilari pomagali u plovidbi. To je bila općenita praksa u da Gaminim ekspedicijama-oslanjanje na lokalne vodiče i kormilare prilikom pronalaženja traženih ruta. Oni su zapravo bili zarobljenici koje bi posada bičevala ukoliko bi pomislila da ih vode pogrešnim putem.⁸⁹

Unatoč krvavoj reputaciji, Vascova putovanja su itekako važna za daljnji tijek povijesti. Prilikom trgovinskih susreta dva kontinenta došlo je do prije toga nezamislivih kulturnih susreta, koji će naposljetku dovesti do kulturne razmjene bez presedana. Dotada mahom usnuli europski svijet doći će u dodir sa starijim i bogatijim civilizacijama. Ovi će susreti barem u nekoliko sljedećih stoljeća imati puno većeg utjecaja na Europu nego na Aziju.⁹⁰

Novootkrivene zemlje nisu odmah dospjele pod vlast Portugala. Tek su čete pod zapovjedništvom Alfonsa d'Albuquerquea i Francisca d'Almeide konačno razbile islamski savez, osvojile 1510. godine Gou, izgrađivši je onda kao glavno portugalsko uporište, te su 1511. zaposjeli Malakku. Nakon Albuquerquea izredala su se četiri guvernera. Dobre su odnose održavali s Krishnom

⁸⁶ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5075.

⁸⁷ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 204.

⁸⁸ Rachel A. Koestler-Grack, *Vasco da Gama and the sea route to India*, Chelsea House Publishers, Philadelphia 2006., str. 75.

⁸⁹ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 204., 205.

⁹⁰ Isto, str. 208.

Devom Rayom, koji je zarađivao u trgovini konjima, što ju je Portugal monopolizirao, dok im je on zauzvrat davao različite trgovačke povlastice. Posljednji od njih, već šezdesetpetogodišnji Vasco da Gama umire 1524. godine.⁹¹

5. 4. Pedro Alvares Cabral

Pedro Alvares Cabral rođen je oko 1467. godine, a umro 1520. godine. Potjecao je iz portugalske plemićke obitelji. Nakon prvog putovanja Vasca da Game u Indiju, portugalski kralj Manuel I. mu je povjerio zapovijedanje velikom flotom od ukupno 13 brodova sa 1200 ljudi.⁹² Cabral je bio dvorski čovjek, kao i većina kapetana, a uvjerenost u veliku financijsku zaradu opravdala je kraljevska ulaganja u takvu flotu. Smatralo se da će brodovlje impresionirati istočne vladare s kojima su trebali trgovati.⁹³ Cabral je otputovao iz Lisabona 9. ožujka 1500. godine slijedeći neuobičajenu rutu prema jugozapadu, gdje je naišao na vjetrove i struje koje su ga 22. travnja 1500. godine dovele do brazilske obale. Smatra se da je Cabral otkrio Brazil, te ga je nazvao Terra della Vera Cruz (Otok Pravog Križa).⁹⁴ Nova otkrivena zemlja je dobila ime „Brazil“ jer su ondje pronađena drva (pau-brasil) u velikim količinama, iz kojih se dobivalo crveno bojilo koje se moglo koristiti za bojanje. Tu nije bilo razvijenoga društva, niti gradova; bilo je nastanjeno lovačko-sakupljačko stanovništvo koje se katkada bavilo i poljoprivredom.⁹⁵ Međutim, glasine o kopnu na južnom Atlantiku kružile su još i 1440-ih, a Cabralovo otkriće Brazila zbilo se posve nehotično.⁹⁶

Cabralova flota je krenula prema Indiji 2. svibnja 1500. godine. Prilikom prelaska Rta dobre nade potopila su se četiri broda, među kojima i brod Bartholomea Diasa. Nakon otkrića Madagaskara i Somalije, Cabral je stigao u Gou, poslije u Calicutu i Cochin.⁹⁷ Pedro je bombardirao Calicutu, potom odjedrio u Cochin i s tamošnjim radžom sklopio ugovor, obećavši mu da će za njega osvojiti zamorinovu državu. Tada je portugalski kralj odlučio podvrgnuti svojoj kontroli cijelu indijsku trgovinu i u Indiju uvesti kršćansku vjeru.⁹⁸

⁹¹ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5076.

⁹² Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str.204.

⁹³ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 204.

⁹⁴ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 204.

⁹⁵ Isto, str. 297.

⁹⁶ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 209.

⁹⁷ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 204.

⁹⁸ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5075.

Nakon što se vratio u Lisabon 1500. godine, pripremio je drugu flotu, ali je zapovjedništvo povjereno Vascu da Gama, te se Cabral uvrijeđen povukao na svoje posjede.⁹⁹

5. 5. Diogo Cão

Diogo Cão rodio se oko 1450. godine, točan uzrok njegove smrti nije poznat, ali se smatra da je umro 1486. godine tijekom putovanja prema Portugalu.¹⁰⁰ Zbog Benguelske struje bilo je iznimno teško probiti se do geografskih širina na kojima leži Kongo, no nakon iscrpljujućih putovanja, Diogo Cão je uspio uspostaviti kontakt s Kongom. Portugalsko je istraživanje do tada već počelo prelaziti u novu fazu, tijekom koje će portugalska flota zaći duboko u Atlantik, zaobići Afriku i otvoriti novu rutu kroz Indijski ocean.¹⁰¹

Kada je Diogo Cão 1482. godine prvi otkrio ušće rijeke Konga, a godinu dana poslije uz ušće rijeke prodro u kopno, naišao je na dotada nepoznatog vladara Konga, nazivanog manikongo („kralj Konga“). Na drugom putovanju uz rijeku Kongo Dioga Cãoa primio je vladar Konga Nzinga Nkuwu vrlo uljudno i pristao da u Lisabon pošalje poslanike, pa se nakon toga razvila između portugalskog vladara i manikonga dobra suradnja. Manikongo se 1490. godine pokrstio i čak primio ime Ivan I. Da bi zadržao vlast, morao se pod pritiskom neke ortodoksne domorodačke stranke opet odreći kršćanske vjere.¹⁰²

6. SPORAZUMI PORTUGALA I ŠPANJOLSKE

Portugal i Španjolska su u 15. i 16. stoljeću bile dva najveća suparnika i najveće svjetske pomorske sile, koje su krenule s otkrićima i započele svoja prekomorska putovanja. U namjeri da se unaprijed

⁹⁹ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 204.

¹⁰⁰ Famous explorers: <http://www.famous-explorers.com/famous-portuguese-explorers/diogo-cao/>, Datum preuzimanja: 19.06.2015.

¹⁰¹ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 159.

¹⁰² G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5064.

izbjegne konkurencija na oba američka kontinenta, Portugal i Španjolska su svoje suparničke zahtjeve podnijele papi Aleksandru VI. da ih on riješi.¹⁰³

6. 1. Sporazum u Tordesillasu

Nova otkrića su počela zahtijevati određivanje interesnih i utjecajnih sfera te je papa Aleksandar VI. Ugovorom u Tordesillasu 7. lipnja 1494. godine podijelio tadašnji poznati svijet.¹⁰⁴ Uzrok ovome sporazumu nalazi se u godini 1494., kada je Portugal od pape Nikole V. dobio dozvolu da zaposjedne afričke zemlje. Nakon Kolumbova iskrcavanja u Ameriku, po ugledu na zahtjev Portugala, Španjolci su od pape Aleksandra VI. zahtijevali da im prizna legitimno pravo nad otkrivenim zemljama. Papa Aleksandar VI. se bojao da ne bi došlo do sukoba između dvaju katoličkih kraljevstava, te je 1493. godine izdao bulu *Inter Coetera*, kojom se Španjolskoj priznalo pravo da legitimno zavlada „otkrivenim zemljama i onima koje se tek trebaju otkriti“, odnosno ovlastio je Španjolsku da kristijanizira Novi svijet. Portugal se nakon izdavanja ove bule osjećao oštećenim, te je zaprijetio da će zabraniti španjolsku plovidbu u vlastitim vodama. Tako je došlo do Sporazuma u Tordesillasu.¹⁰⁵

Sporazumom iz Tordesillasa, Španjolska i Portugal su između sebe Atlantik podijelile na područja plovidbe. Učinile su to tako što su preko oceana povukle meridijan. Potezalo se pitanje linije razgraničenja, odnosno, je li linija razgraničenja oko cijele zemaljske kugle, ili se zaustavlja na polovini. Portugalci su prodirali sve dalje na istok, a Španjolci na zapad, stoga su se morali susresti na nekom dijelu, tako da su njihova prava na otkrivena područja ovisila isključivo o tome gdje se nalazi linija koja odjeljuje te dvije sfere. Tordesillaška linija, odnosno Tordesillaški antimeridijan je bio ograničen na Atlantski ocean. Španjolski dvorski geograf Jaime Ferrer, protumačio je sporazum na način da su Portugalci trebali biti svedeni na Afriku, dok je Španjolska trebala dobiti monopol pristupa nad najvećim dijelom oceanske Azije.¹⁰⁶

U smislu papine odluke, sadržane u ugovoru sklopljenom u Tordesillasu, Španjolcima je priznat njihov zahtjev na cijelu Ameriku od Meksičkog zaljeva do rta Horna (rt pred čileanskim otokom

¹⁰³ L. Gottschalk, L. C. Mackinney, E. H. Pritchard, *Temelji modernog svijeta 1300-1775*, str. 29.

¹⁰⁴ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5074.

¹⁰⁵ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 296.

¹⁰⁶ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 222.

Isla Hornos), izuzev Brazila koji su Portugalci zahtijevali za sebe. Portugalsko se carstvo proteglo prema zapadu od Azora i Brazila, zatim prema jugu učvrstivši se na nekim obalnim područjima zapadne i istočne Afrike, a obuhvatilo je i neke razbacane trgovačke naseobine na obalama Indije i na Molučkom otočju u jugoistočnoj Aziji.¹⁰⁷ Usprkos svemu, Španjolci su Portugalcima pokušali osporiti Moluke (Molučki otoci ili Začinski otoci su indonezijska otočna skupina) na osnovi bule koju je izdao papa Aleksandar VI. 1493. godine. Ona je Portugalu predala sve teritorije istočno od linije koja je prolazila na 370 liga (oko 2060 km) zapadno od Zelenortskih otoka (Capo Verde). Meridijan koji ide duž te linije u južnu hemisferu ostavljao je Moluke u španjolskoj sferi. Međutim, Karlo V. Habsburgovac (car Svetog Rimskog Carstva i španjolski kralj kao Karlo I.) bio je zauzet skupim ratom protiv Franje I. (francuskoga kralja) i iskorištavanjem američkog imperija, te je Ugovorom iz Zaragoze (1529.) predao Moluke Portugalcima za 350 000 cruzadosa.¹⁰⁸

6. 2. Sporazum iz Zaragoze

Karlo V. je bio preokupiran svojim europskim ambicijama i ratovima na području Europe, stoga nije potpuno pridavao pažnju na događanja u Novome svijetu i Aziji. Poslove vezane za Ameriku prepuštao je drugima, no na kraju je bio spreman na dogovor oko neriješenih problema te je tako došlo do sporazuma s Portugalom.¹⁰⁹ Godine 1529. sklopljen je Sporazum iz Zaragoze, kojim se Molučki otoci i Filipini dodjeljuju Portugalu.¹¹⁰ Karlo V. je ove teritorije Portugalcima prodao za 350 000 cruzadosa, iako je bilo očigledno da se Molučki otoci nalaze u španjolskom teritoriju.¹¹¹

Neki španjolski povjesničari smatraju da je sporazumom u Zaragozi posve zanemareno pitanje antimeridijana, Molučko otočje (i Filipini) su pridodani portugalskoj zoni, a Španjolci su postupili protivno vlastitim interesima i tako možda izgubili mogućnost da uopće plove Tihim oceanom.¹¹²

7. VJERSKA PITANJA U PORTUGALU

¹⁰⁷ L. Gottschalk, L. C. Mackinney, E. H. Pritchard, *Temelji modernog svijeta 1300-1775*, str. 29.

¹⁰⁸ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 579.

¹⁰⁹ Malyn Newitt, *A History of Portuguese Overseas Expansion, 1400-1668*, Routledge, New York 2005., str. 98.

¹¹⁰ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 228.

¹¹¹ M. Newitt, *A History of Portuguese Overseas Expansion, 1400-1668*, str. 98.

¹¹² F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 229.

U ovome razdoblju Iberski poluotok je jedini kutak Europe gdje se križaju tri vjere: muslimanska, židovska i kršćanska. Jedan od ciljeva portugalskih prekomorskih putovanja jest širiti kršćanstvo u nekršćanskim zemljama. U srednjovjekovnoj Europi ljudi mnogo drže do religije, čovjekov svakodnevni život prožet je religijom. Međutim, u renesansi se stvara jedan novi pogled na svijet, svjetovne teme sve više dobivaju na važnosti, čovjeka zanima sve i mnogo novoga otkriva.

Portugalska otkrića imala su između ostaloga misionarsku zadaću, što je bilo vrlo rizično nakon prethodno završenih križarskih ratova, kojima je kršćanstvo postalo isključivo europska religija. Otkrivanjem novih trgovačkih putova, Portugalci su tražili kršćane u Africi i Aziji s kojima su sklapali saveze protiv islama.¹¹³

7. 1. Progoni Židova i Maura

Prije progona, Židovima je Iberski poluotok bio povlašteno mjesto, pogotovo za one bogate i učene. Često su upravo zbog tog njihovog bogatstva bili omraženi među narodom.¹¹⁴

Iako Židovi na području Portugala slobodno žive i djeluju stoljećima prije osnutka portugalske države, najveći državni problem postat će tek krajem 15. stoljeća kada u tu zemlju pristiže veliki val židovskih doseljenika iz susjedne Španjolske. Naime, Španjolski „katolički kraljevi“ Izabela Kastiljska i muž joj Ferdinand Aragonski, 31. ožujka 1492., u godini otkrića Amerike i osvajanja posljednjeg arapskog uporišta na Iberskom poluotoku-Granade, odlučili su da se svi Židovi najkasnije do 2. kolovoza 1492. godine pokrste ili napuste područja obaju kraljevstava jer će u protivnom biti kažnjeni smrću i oduzimanjem cjelokupnoga imanja. Isto je vrijedilo i za Maure.¹¹⁵

Jedno od prvih pribježišta španjolskih Židova bit će Portugal, ali ne zadugo, jer će se za španjolskim vladarima samo četiri godine poslije povesti i portugalski kralj Manuel I. Među razlozima koji su ga naveli na taj čin bila je presudna njegova želja da se oženi Izabelom od Kastilje (kći „katoličkih kraljeva“). Stoga on početkom prosinca 1496. godine u Mugeu izdaje zapovijed

¹¹³ Ivan Pederin, „Vjerska pozadina putopisa u doba otkrića“, *Crkva u svijetu*, god. 37, br. 4, Split 2002., str. 449.

¹¹⁴ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 217.

¹¹⁵ Nikica Talan, „Portugal-„obećana zemlja“(?!)\“, *Hrvatska književna revija Marulić*, god. 40, br. 4, Zagreb 2007., str. 679.

o protjerivanju svih Židova i Maura koji se ne žele pokrstiti do listopada 1497. godine, uz prijetnju smrti i zapljene imovine. Prema kraljevoj odredbi prognanici su mogli ponijeti sa sobom i svoja pokretna dobra, a na tri mjesta u državi trebalo im je osigurati lađe za izlazak iz zemlje. U međuvremenu se Dom Manuel predomislo, naredivši da se na Bijelu nedjelju sva židovska djeca oduzmu roditeljima kako bi se, na kraljevski trošak, odgojila u kršćanskoj vjeri. Ova kraljeva uredba odjeknula je među pravovjernim Židovima, od kojih su neki radije bili spremni umrijeti zajedno s djecom. Zanimljivo je da kralj odluku o oduzimanju djece nije primijenio i na Maure, zbog straha da bi ovi u svojim državama mogli jednakom mjerom uzvratiti tamošnjim kršćanima. Dom Manuel je ubrzo opet promijenio prvotnu odluku, za Židove više ne vrijedi ranija kraljeva odluka o njihovom iseljenju, pa su sada iznova Dom Manuelovi podanici.¹¹⁶ Na sve ih se moguće načine nastojalo pridobiti za dragovoljan prijelaz na kršćanstvo, a budući da je velika većina njih to odbila, na silu su odvođeni u crkve, gdje su ih krstili.

Čini se kako su Portugalci uvidjeli golemi gospodarski problem prouzročen odljevom najbogatijeg i najmarljivijeg dijela društva (zapravo jedinog koji rad nije shvaćao kao prokletstvo, već kao blagoslov), pa su baš zbog toga raznim zakonima pokušavali spriječiti daljnje iseljavanje Židova. Izgon Židova imao je u konačnici izrazito negativan učinak na portugalsko gospodarstvo. Mnogi povjesničari i ekonomisti smatraju kako bi gospodarska povijest Portugala krenula u sasvim drugom smjeru da nije bilo Inkvizicije i protjerivanja Židova, pa bi danas dohodak po glavi stanovnika u Portugalu bio barem približno jednak onom u drugim državama (Nizozemska, Italija, Francuska) u koje su bježali portugalski Židovi.¹¹⁷

Maurima i kršćanima je mobilnost među državama omogućavala toleranciju s obje strane. Seljaci su se mogli baviti raznim profesijama, osobito onima koje su u vrijeme renesanse dosegle svoje vrhunce (liječnici, astrolozi, kirurzi, matematičari, bankari, trgovci, lihvari, itd.), i obrtima (krojači, kovači, zidari, stolari, tesari, zlatari, itd.). Kruna, plemstvo i kler su te skupine smatrali prijeko potrebnima i vrijednima, te su se brinuli o njima.¹¹⁸

8. DOSTIGNUĆA PORTUGALSKIH PUTOVANJA

¹¹⁶ N. Talan, „Portugal-„obećana zemlja“(?!)\“, br. 4, str. 679.

¹¹⁷ Isto, str. 681.

¹¹⁸ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 217., 219.

Portugalska ekspanzija se može razumjeti kao okrutna i surova ponekad, ali kada pogledamo s povijesne strane, jasno je da je isprepletena dobom renesanse tijekom kojega se zbivala.

Renesansa je s portugalskim putovanjima povezana razvojem znanosti i tehničkih dostignuća na tom prostoru, umjetnosti, ali je stvorila posebnost portugalske civilizacije čiji je utjecaj bio proširen na osvojena područja. Prodiranje u antička znanja, prikupljanje arapskih i istočnjačkih znanja, procvat intelektualnog života, misionarska zadaća i širenje trgovine kroz koju se širila i uloga i nadmoć čovjeka u društvu, stvarali su temelje povjerenju u ljudski razum i njegovu sposobnost da stvara novi svjetski poredak koji između ostaloga predvodi mala država Portugal.¹¹⁹ Velika hrabrost portugalskih istraživača jest u samoj činjenici što su se odvažili izaći iz zemljopisnih granica te krenuti na daleka putovanja u nepoznato, odnosno pomorskim putevima koji nisu prije toga bili istraživani niti na bilo koji način provjereni.

Povjesničari navode da je najveći cilj portugalskih prekomorskih putovanja bio uspostava izravnih pomorskih trgovačkih putova prema Istoku. Drugi osnovni razlog otkrića bilo je traženje zlata: u ekspanzionističkoj ekonomiji dostupnost cijenjene valute, kao što je zlato, predstavljala je uvjet moći i slave jedne države ili grada, vladara ili poslovnog čovjeka. Europa nije raspolagala dovoljnom količinom zlata- otuda poticaj za putovanja u daleke zemlje, jer se smatralo da se ondje može pronaći dragocjeni metal. Zatim je jedan od razloga i poticaj evangelizacije (misionarska zadaća) koja se provodila tijekom križarskih ratova i rekonkviste muslimanskih teritorija na Iberskom poluotoku u korist katoličanstva.¹²⁰ Naposljetku došlo je i do uspostave kolonija na osvojenim teritorijima, što je dodatno obogatilo sve segmente portugalskoga života.

Portugalski kroničar Alvaro Velho pripovijeda da su se Vasco da Gama nakon što se iskrcao u Calicutu, suprotstavila dva tuniška Maura te su ga pitali zašto su on i njegovi suputnici tu došli. Na to je da Gama navodno odgovorio da su došli u potragu za začinima i kršćanima. Dakle, začini i kršćani, evangelizacija i trgovina temelji su kolonijalizma koji je, na početku modernog doba, doveo Europljane u južnu i istočnu Aziju.¹²¹

8. 1. Pomorska trgovina

¹¹⁹ Skupina autora, *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, str. 222.

¹²⁰ Isto, str. 225.

¹²¹ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 573.

Za razliku od Španjolaca, Portugalci (i poslije njih Nizozemci i Englezi) nisu toliko marili za teritorijalna osvajanja, nego su željeli trgujući steći bogatstvo. Oni su sebi osiguravali uporišta radi zaštite robnog prometa, i s domorodačkim su vlastodršcima sklapali ugovore. Utvrđivali su i osvajali luke, a zaleđa svojih uporišta podčinjavali su iskorištavajući ratove i suprotnosti među lokalnim političkim snagama. Podižući istovarališta za robu iz zaleđa, zatim mjesta za pretovar, poslovnice i sistem robnih puteva za transport robe iz Afrike, Indije, Kine, Japana i Indonezije, oni su stavili priobalne zemlje Indijskog oceana u ekonomsku zavisnost, putem koje su se ti narodi počeli pokoravati.¹²²

Portugalska kolonijalna politika koja se širila prema obalama zapadne Afrike, Angoli, istočnoj Africi, Perzijskom zaljevu, zapadnoj Indiji, Malajskom poluotoku, Timoru, Macau, Japanu, odnosno cijelom Indijskom oceanu, u prvoj fazi se temeljila na otimanju i pljački. Pljačkaški napadi na indijske i muslimanske brodove s vremenom su se smanjivali, zbog opreza lokalne mornarice, ali i zbog činjenice da su Portugalci dosta brzo počeli ubirati različite namete na trgovinu. Kada su prestali s pljačkom, odnosno kada je Estado da India¹²³ došao u krizu, konačno je došlo do učvršćivanja trgovačkih odnosa.¹²⁴

Plovidbu u zapadnu Afriku profitabilnom je činila trgovina zlatom, slonovačom, robovima i paprom malaguettom (to je ljuti začim koji se pravio od „rajskoga zrnja“).¹²⁵ Afrika je Brazil opskrbljivala robovima, a iz Bahije (države na sjeveroistoku Brazila) su kretali trgovački brodovi sa šećerom, pamukom, kavom, duhanom, zlatom i dijamantima.¹²⁶

Godine 1482., prema naredbi kralja Joãa, podignuta je najdojmljivija ustanova, utvrda São Jorge da Mina,¹²⁷ na kojoj je radilo 100 zidara, stolara i radnika. Ovo je bio službeni početak stvaranja uporišta, disciplinirane trgovine i kraljevskih inicijativa. Došlo je i do centralizacije afričke trgovine, a središnja ustanova za nadzor nad njom smještena je u Lisabonu, ispod Kraljevske palače, u Casa da Mina.¹²⁸ U utvrdi São Jorge da Mina stvoreni su prijateljski odnosi između

¹²² Skupina autora, *Povijest svijeta: od početka do danas*, Naprijed, Zagreb 1976., str. 487.

¹²³ Naziv za portugalske trgovačke kolonije na zapadnoj obali Indije (Goa kao glavno središte, Daman i Diu). U: M. Newitt, *A History of Portuguese Overseas Expansion, 1400-1668*.

¹²⁴ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 331., 333.

¹²⁵ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 157.

¹²⁶ Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 333.

¹²⁷ Portugalska kolonija u zapadnoj Africi, nalazi se u južnom dijelu Gane na obali Atlantskoga oceana

¹²⁸ F. Fernández-Armesto, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, str. 157.

osvajanja i obalnih plemena, koji su bili od koristi pri zamjeni robe: domoroci su donosili zlato, a zauzvrat dobivali sol, tkaninu i oruđe.¹²⁹

8. 1. 1. Putevi začina

Tvari biljnog porijekla bogate aromom, smolom i eteričnim uljima, tj. začini, uglavnom potječu iz južne Azije, Kine i istočne Indije. Začini su imali vrlo važnu ulogu u povijesti kulture, potrošnje i trgovine na Zapadu. U srednjem vijeku su se ubrajali u najdragocjeniju robu. Papar je bio najpoznatiji začin, te je u potpunosti sačuvao svoju vrijednost, jer se povremeno koristio kao zamjena za kovani novac.¹³⁰ Velika potrošnja začina bila je vezana i uz pitanje ukusa, ali osim toga bilo je prisutno uvjerenje da začini pospješuju probavu, te je postojala hipoteza kako je široka upotreba začina vezana uz potrebu da se prikriju sumnjivi okusi jela koja nisu bila dobro konzervirana. Visoka cijena tih proizvoda činila ih je pravim statusnim simbolima.¹³¹

Potruga za novim putevima kojima bi se došlo do tržnica sa začinima, izbjegavajući korištenje usluga arapskih posrednika i smanjujući troškove nabave, bio je jedan od najvažnijih motiva koji su potakli Portugalce na prekoceanska istraživanja u 15. i 16. stoljeću.¹³²

Nakon portugalskoga uspjeha koji su dostigli pronalaskom puta do indijskoga papra, došlo je do strašne krize papra u Egiptu i Veneciji. Došlo je do začuđujućih varijacija u cijenama i do bezbrojnih teškoća, osobito nakon što je portugalska kruna 1504. godine utvrdila službenu cijenu papra i trgovinu mirodijama koncentriranu u Lisabonu dvije godine kasnije pretvorila u kraljevski monopol.¹³³ Cijena papra u Lisabonu bila je mnogo niža nego ona u Kairu. Papar je u Kairu koštao 192 dukata, dok je za istu količinu u Lisabonu koštao 20 dukata. Konkurencija je postala nepodnošljiva. Uskoro su Portugalci zauzeli grad Gou u Indiji, te ju učinili glavnim gradom Estada da India, odnosno sjedištem svoje trgovine.¹³⁴ Međutim, 1550.-ih godina popravila se situacija u korist Venecije i Sredozemlja. Došlo je do pada cijena papra, zatim je portugalska trgovačka roba imala slabiju kvalitetu, kojoj je po riječima znalaca, duga plovidba oduzimala aromu.¹³⁵ Vjerojatno

¹²⁹ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5064.

¹³⁰ Skupina autora, *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, str. 390.

¹³¹ Isto, str. 391.

¹³² Isto, str. 391.

¹³³ F. Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, str. 589.

¹³⁴ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 579.

¹³⁵ F. Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, str. 590.

je sredozemna trgovina, povezana s arapskim posrednicima, znala za sebe čuvati kvalitetne proizvode plativši ih skuplje. Portugalci su zacijelo bili pretjerali održavajući u Aziji vrlo niske kupovne cijene. Istina je da su morali platiti troškove dugog putovanja, čestih gubitaka lađa, deficita kod samih utovara, često oštećene robe na putu.¹³⁶

Portugalska prisutnost koja je proširena brzo i daleko preko cijelog Indijskog oceana, dovela je do stvaranja golemog, ali krhkog carstva. Portugal nije bio dovoljno bogat da uzdržava tu veliku mrežu, svoje utvrde, skupe posade i službenike.¹³⁷ Došlo je do krize portugalskoga papra kada su Osmanlije 1561. godine zaplijenile na Indijskom oceanu dvadesetak tisuća kvintala portugalskoga papra i poslale ga u Aleksandriju. Nestašica papra je mučila zemlje portugalskih klijenata. Francuzi su čak išli na obalu Gvineje po lažni papar, koji se još dugo prodavao, posebno u Antwerpenu.¹³⁸

Portugal je, pored Goe kao središnje luke, posjedovao rasprostranjenu mrežu trgovišta, koja se širila od Indije preko jugoistočne Azije do Kine i Japana, a osobito je obuhvaćala Indoneziju s dragocjenim Molučkim otocima-„otocima papra“.¹³⁹

Odnos Kineza i Portugalaca je bio buran, sve dok 1557. godine Portugal nije osnovao koloniju Macao. Macao nije poslužio u jačanju trgovine s Kinom, ali je postao baza trgovačkog i misionarskog prodora u Japan. Osnivanjem Macaa portugalski imperij u Aziji je dosegnuo svoj vrhunac.¹⁴⁰

Zanimljiv je utjecaj prekomorskih putovanja na prehrambene navike i prehranu u renesansno vrijeme. Tijekom putovanja istraživači su isprobavali razne varijante jela, koje nisu bile poznate u njihovim zemljama. Tako su se u vrijeme renesanse na europskim stolovima mogli kušati, primjerice, majmuni i gavrani spremljeni kao ukusno pečenje. Mnogo se jelo, odnosno prežderavalo, osobito u bogatim obiteljima i na dvorovima.¹⁴¹

8. 1. 2. Zlato

¹³⁶ Isto, str. 591.

¹³⁷ Isto, str. 591.

¹³⁸ Istr. 596., 597.

¹³⁹ Skupina autora, *Povijest svijeta: od početka do danas*, str. 488., 490.

¹⁴⁰ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 579., 582.

¹⁴¹ Jacob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb 1997., str. 144.

Potruga za zlatom će za Portugalce predstavljati jednu od najdubljih motivacija za prekomorske ekspedicije i osvajanja. To zlato nije samo metal za kovanice i nakit i ne predstavlja samo bogatstvo koje se gomila i koje je vidljivo. Ono ima neprocjenjivu vrijednost u cijelom srednjovjekovnom svijetu, osobito u renesansno vrijeme, a ljudi koji su predvodili geografske ekspedicije su duboko uronjeni u srednjovjekovni mentalitet. Zlato znači nadmoć, snagu, silu, luksuz, rasipnost, društvenu afirmaciju, sposobnost, simbol svih stvari koje označavaju pripadnost višem sloju. Zlato dakle predstavlja i vrijednost i sredstvo kojim se vrednuje ta vrijednost. Istok nudi upravo to: zlato i luksuzne proizvode.¹⁴²

U islamskom i kršćanskom svijetu bilo je poznato da znatan dio zlata u Sredozemlje dolazi iz zapadne Afrike preko marokanskih pustinjskih karavana. Portugalski trgovci željeli su stoga osvojiti pustinjske sajmove sjeverne Sahare te zavladati europskim dotokom zlata. Ali, Portugalci nikako nisu mogli osvojiti Maroko. Polagano su počeli kružiti rubom Sahare u potrazi za alternativnim pristupom rudnicima. Do šezdesetih godina 15. stoljeća zlato su kupovali u Senegal, dok su dvadeset godina poslije već došli i do Zlatne Obale (današnje Gane) te sagradili snažno utvrđenu trgovačku ispostavu nazvanu São Jorge da Mina. Skrenuli su dio zlata koji su prije kopnom prevozile deve. U Portugal su se ubrzo počele donositi do tada neviđene količine zlata, godišnje čak i do pola tone.¹⁴³ Od velikog značaja je osnivanje „cruzada“, prvog nacionalnog zlatnog novca Portugala, 1447. godine. Novac su izrađivali od afričkoga zlata.¹⁴⁴

8. 2. Trgovina robovima i kolonizacija

Osobitu granu činila je trgovina robovima. Vodila se nemilosrdno i posve otvoreno. U pravilu domaći, afrički ili arapski trgovci robljem, dopremali bi Portugalcima ljudsku „robu“ u luke Zapadne ili Istočne Afrike, a ondje bi trgovci robove ukrcavali na brodove. Glavna ruta vodila je od Zapadne Afrike do tropske Južne Amerike (Brazil). Na tom su putu robovi zbog nepodnošljivih uvjeta smještaja i loše prehrane u gomilama umirali.¹⁴⁵

¹⁴² Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, str. 204.

¹⁴³ D. Birmingham, *Povijest Portugala*, str. 32.-34.

¹⁴⁴ F. Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, str. 510.

¹⁴⁵ Skupina autora, *Povijest svijeta: od početka do danas*, str. 487.

Postupno produljivanje portugalske pomorske rute duž obala Afrike nije bilo isključivo u svrhu oplovljivanja krajnjih točaka kontinenta, nego se osnivaju i baze u kojima se Europljani nastanjuju kako bi uspostavili trgovačku mrežu i kako bi uspostavili trgovinu robljem.¹⁴⁶

Ista se stvar događa i na novootkrivenim otocima. Azori se između 1432. i 1450., a Madeira 1419. godine postupno naseljavaju i doživljavaju kulturnu preobrazbu, s vremenom postajući i važne baze za organiziranje atlantskih plovidbi i trgovine. Ovo otočje na kojima su osnovali kolonije, im je olakšavalo povratak.¹⁴⁷

Azori i Madeira su postali prve europske stalne prekomorske kolonije u 15. stoljeću. Trgovina na Azorima se temelji na izvozu ananasa, ribe i kitova ulja.¹⁴⁸ Dok Madeira dobiva na važnosti osobito zbog proizvodnje golemih količina šećera, koje se izvoze u Nizozemsku, Englesku, Francusku, Genovu, Rim, Veneciju i Carigrad.¹⁴⁹ Portugalci su na području Madeire zasadili šećernu trsku i vinovu lozu, od koje stanovništvo pravi *mareiru*, vrlo slatko mirisno vino, ojačano rakijom.¹⁵⁰

Također je postojala velika potražnja za dovođenjem robova u Portugal. Bio je nedostatak radne snage na imanjima na portugalskom jugu. Vitezovi koji su napali Maroko stoga su rado otimali žene i djecu te hvatali ratne zarobljenike koje su zatim prodavali kao robove latifundijama u nizinama ili starim plantažama voća u Algarveu. Kada su istraživači došli do zapadne Afrike, počeli su kupovati crne robove, ponekad dajući u zamjenu konje. Mnogobrojni afrički robovi, bilo da su radili na posjedima ili u domaćinstvima, nisu raspolagali brojnim pravima koja su dobivale starije generacije bijelih robova. Crne ropkinje, na primjer, nisu imale zaštitu od seksualne eksploatacije poput bijelih sluškinja, dok su se mlade mestičke djevojke miješane rase cijenile kao ljubavnice, iako ne nužno i kao supruge.¹⁵¹

8. 3. Slava i luksuz

¹⁴⁶ Skupina autora, *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, str. 417.

¹⁴⁷ Isto, str. 417.

¹⁴⁸ F. Fernández-Armesto, *Narodi Europe*, str. 60., 61

¹⁴⁹ Skupina autora, *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, str. 417.

¹⁵⁰ F. Fernández-Armesto, *Narodi Europe*, str. 61.

¹⁵¹ D. Birmingham, *Povijest Portugala*, str. 34.

U renesansnom razdoblju čovjeku je bilo vrlo važno pripadati visokom društvenom staležu i biti imućan. Slava, moć, luksuz, bogatstvo, pa samim time i zlato, koje su Portugalci toliko željeli, bili su neki od pokazatelja vrijednosti.

Burckhardt je u svome djelu istaknuo da je krajem 15. stoljeća bilo sve više kneževskih dvorova, kao znakova staleškog luksuza:

„Sjaju gospodina“ pripadaju konji, psi, mazge, kopci i druge ptice, dvorski luđaci, pjevači i strane životinje. Kralj Emanuel Veliki Portugalski znao je zacijelo što je radio kad je poslao Leonu X. slona i nosoroga.¹⁵²

8. 4. Duhovno djelovanje portugalskih otkrića

Duhovno djelovanje otkrića u Europi je mnogostruko. Otkrića ne potiču samo književnost i znanost, već pridonose i jačanju gospodarskih i političkih sustava. Širi vidokrug, sni o slobodi i bogatstvu, fantastični opisi ljudi i prirode u dalekim zemljama bude u Europljanima nade u nove životne uvjete.¹⁵³

Renesansna istraživačka putovanja potvrdila su spoznaje astronoma i geografa da je Zemlja kugla; istodobno je na teorijskom planu geocentrički sistem svijeta-prema kojemu je Zemlja središte svijeta a oko nje kruže sfere planeta (uključujući Mjesec i Sunce) i nebo sa zvijezdama stajačicama-ustupio mjesto Kopernikovu heliocentričkom sistemu svijeta: Zemlja je jedan od planeta, planeti se kreću oko Sunca, a ono se kreće svemirom. Naivno povjerenje koje su vjernici gajili prema određenim pretpostavkama srednjovjekovnog poimanja svijeta pomalo je nestajalo. Na njegovo mjesto stupilo je novo poimanje svijeta nošeno kritičkim razmišljanjem i optimizmom, ali i skeptičnošću.¹⁵⁴

Bog se više nije nalazio u središtu poimanja svijeta onako neposredno kao u srednjem vijeku; njegovo postojanje nipošto se nije nijekalo, ali u središtu se tada našao interes za čovjeka i iskustvu dokučivi svijet, koji je sa svojim novootkrivenim kontinentima, narodima, predmetima i bogatstvima Europljanina fascinirao. Kršćanska crkva je slijedila kolonizaciju. Crkva je ozbiljno

¹⁵² J. Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, str. 273.

¹⁵³ G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 4840.

¹⁵⁴ Skupina autora, *Povijest svijeta: od početka do danas*, str.487.

shvatila svoju ulogu i pod parolom „Idite u svijet i učite sve narode“, prihvatila se svjetskog misionarstva.¹⁵⁵ Portugalski istraživači na svojim putovanjima kroz svoju misionarsku zadaću i dalje su širili kršćansku vjeru te su išli na putovanja u namjeri da pronađu kršćane. Indijski kršćani tomisti, Abesinci (Etiopljani) i pojedini dijelovi stanovništva Bliskog istoka pripadali su kršćanstvu od vremena kasnog srednjeg vijeka. Većina Crnaca došla je u dodir s kršćanstvom tek u 16. stoljeću. Ukoliko su oni i primili novu vjeru, bilo je to najčešće samo izvanjski. Domoroci su se i opirali kršćanstvu otvoreno, a još češće prikriveno.¹⁵⁶

9. STAGNACIJA PORTUGALSKIH PUTOVANJA I PAD IMPERIJA

Portugalski imperij u Aziji je izrazito brzo narastao, međutim jednako brzo je i nestao. Već polovicom 17. stoljeća izgubio je Gou, Diu i Daman u Indiji i Macao u Kini.¹⁵⁷

Postalo je sve teže naći posade za brodove, a još teže vojnike za postrojbe brojnih fortifikacijskih imanja, koja su neprestano vrebali Arapi. Neka putovanja do Indije trajala su četiri do osam mjeseci. Povjesničari smatraju da se prilikom svakog pojedinog putovanja gubilo dosta brodova i ljudi. Situacija je bila još teža zbog istovremenog napora koloniziranja Brazila.¹⁵⁸

Drugi uzroci dekadencije bili su loša sudska uprava, učestalo miješanje s lokalnim stanovništvom (zbog gotovo potpune odsutnosti portugalskih žena), neprijateljstvo domaćeg stanovništva, osobito zbog preravnog misionarstva (Portugalci su zbog vjerske netolerantnosti bili omraženi).¹⁵⁹

Kriza portugalskog papra poljuljala je cjelokupnu bajnu situaciju koju je tada Portugal proživljavao kroz svoja prekomorska osvajanja. Nakon što su Osmanlije na Indijskome oceanu zaplijenile velike količine papra, došlo je ponovno do mletačkog i arapskog preuzimanja trgovine. Portugalcima je bilo sve teže nametnuti monopol. Mletačka Republika je ponovno osvojila veliki dio te trgovine. Cijena papra, kojom su ponovno opskrbljivali europska tržišta, bila je viša od portugalske, ali bolje kvalitete.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Isto, str. 487.

¹⁵⁶ Isto, str. 487.

¹⁵⁷ Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, str. 583.

¹⁵⁸ Isto, str. 583.

¹⁵⁹ Isto, str. 584.

¹⁶⁰ Isto, str. 584.

Između ostalog, portugalsko plemstvo svoju je pozornost opet posvetilo dinastičkim brakovima te posebice pokušajima ujedinjenja Iberskog poluotoka. Potkraj sedamdesetih godina 16. stoljeća neobuzdani mladi kralj Sebastijan napao je Maroko. Doživio je poraz te je nestao u bitci kod Alcacer Quibira, koja je bila 4. kolovoza 1578. godine. Pitanje nasljednika riješeno je u korist španjolskih Habsburgovaca.¹⁶¹ U vezi tog događaja, Filip II. Španjolski postao je 1580. godine i portugalski kralj. Portugal će biti do 1640. godine pod španjolskom vlašću.¹⁶²

U 17. stoljeću, Nizozemci i Englezi preuzimaju glavnu ulogu u kolonijalnom širenju, te su oduzeli Portugalcima gotovo sve posjede. Portugal je zadržao u Aziji tek mali ostatak svojih naseobina (pored drugih Gou i polovinu Timora). Njemu su, međutim, i dalje pripadali posjedi u Africi (Mozambik, Angola) i u Americi (Brazil), koje je on tretirao kao sporedne zemlje.¹⁶³

10. ZAKLJUČAK

Portugalska prekomorska putovanja u 15. i 16. stoljeću su neupitno pridonijela otvaranju jedne nove sfere čovjekova življenja, odnosno dala su uvod u novo povijesno razdoblje koje je slijedilo. Razdoblje renesanse, tijekom kojega su započela prekomorska istraživanja, imalo je karakterističan utjecaj na razvoj tih istraživanja. Međusoban utjecaj renesanse i otkrića doprinio je potpunom preporodu i razvoju ustaljenih pogleda na ljudski život, kakav je do toga vremena prevladavao. Pojam ljudskoga života podrazumijeva, kako razvoj čovjeka kao samostalne jedinice koja je u središtu svega, tako i razvoj sveukupnoga ljudskoga djelovanja. Tandem renesanse i portugalskih putovanja izvršio je promjene u društvenom i političkom dijelu života, u ljudskoj misli, načinu života, poimanju svijeta i njegovih granica. Izrazito veliki doprinos nalazi se u razvoju znanosti, tehnike i istraživanja, te razvoja trgovačkog poslovanja i razmjene. Također, duhovna sfera čovjekova života dosegla je svoj razvoj, na način da čovjekova sudbina više ne ovisi samo o religiji ili Božjoj volji, već je ishod vlastitoga djelovanja i vlastitoga izbora. Unatoč tome, Portugalci su tijekom prekomorskih putovanja i dalje obavljali svoju misionarsku zadaću traženja kršćana. Renesansa i portugalska putovanja su stvorila jedan novi odnos prema prirodi,

¹⁶¹ D. Birmingham, *Povijest Portugala*, str. 38.

¹⁶² G. Du Ry van Beest Holle i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, str. 5104.

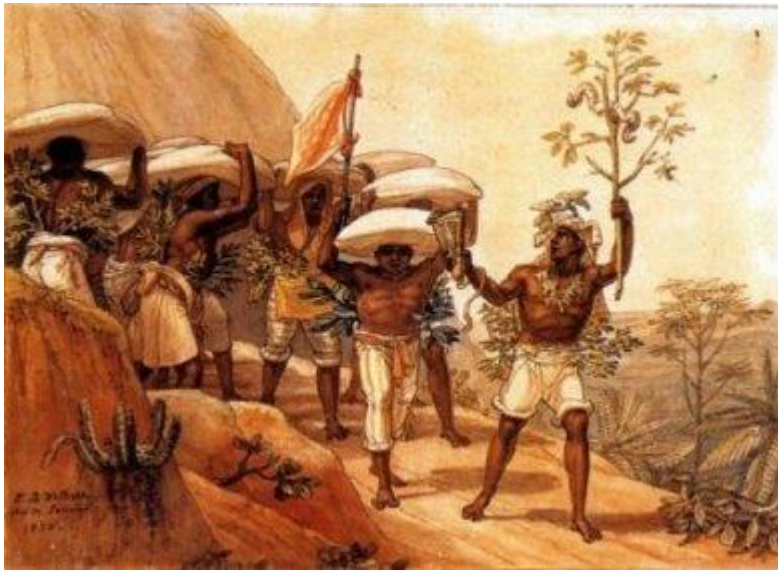
¹⁶³ Skupina autora, *Povijest svijeta: od početka do danas*, str. 490.

koja je postala „rudnik spoznaja“ o stvarima i bogatstvima koja su prije bila zanemarena. Kolonijalizam i miješanje rasa doveli su do novog svjetskog poretka i međuljudskih odnosa. Nedvojbeno je da su portugalska prekomorska putovanja te renesansa kao razdoblje u kojima su se odvijala otkrića, ali i važnost vlastite veličine čovjeka, zlata, čovjekove slave, bogatstva i moći-obilježile ovo doba i povijesna razdoblja koja slijede.

11. PRILOZI

Prilog 1. Portugalska karavela

Prilog 2. Prikaz afričkih robova u Brazilu

Prilog 3. São Jorge da Mina

Prilog 4. Portugalska ekspanzija

MAP 1-6 THE SPICE ISLANDS IN SOUTHEAST ASIA

Prilog 5. Molučki otoci (Začinski otoci)

Prilog 6. Portugalski zlatni novac-cruzado

12. POPIS PRILOGA

Prilog 1. Portugalska karavela

<http://www.piratskelode.wz.cz/karavelaportugalska.jpg>

Prilog 2. Prikaz afričkih robova u Brazilu

<http://www.skole.hr/upload/new/images/newsimg/3434/Image/robovi.jpg>

Prilog 3. São Jorge da Mina

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b6/Braun_Elmina_UBHD.jpg/220px-Braun_Elmina_UBHD.jpg

Prilog 4. Portugalska ekspanzija

<http://www.the-map-as-history.com/images/accueil/actualites/tome15.jpg>

Prilog 5. Molučki otoci (Začinski otoci)

<http://www.roebuckclasses.com/maps/histmap/spiceislands.jpg>

Prilog 6. Portugalski zlatni novac-cruzado

http://www.coinfactswiki.com/w/images/thumb/5/56/Portugal_c1578_cruzado_obv_Goldberg_4142.jpg/300px-Portugal_c1578_cruzado_obv_Goldberg_4142.jpg

13. POPIS LITERATURE

1. Beazley, Charles Raymond, *Prince Henry the Navigator*, G. P. Putnam's sons, New York 1911.
2. Birmingham, David, *Povijest Portugala*, Grapa, Zagreb 2004.
3. Braudel, Fernand, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb 1997-1998.
4. Burckhardt, Jacob, *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb 1997.
5. de Zurara, Gomes Eannes, *The chronicle of the discovery and conquest of Guinea*, vol. 1, Cambridge university press, Cambridge 2010.
6. Disney, Anthony R., *A History of Portugal and the Portuguese Empire*, Vol 1., Cambridge, University Press, New York 2009.
7. D'Orsey, Alex J. D., *Portuguese discoveries, dependencies and missions in Asia and Africa*, W. H. Allen and co., London 1893.
8. Du Ry van Beest Holle, Gerard i suradnici, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, Sv. 11: 1454-1600, „Otokar Keršovani“, Rijeka 1974.
9. Fernández-Armesto, Felipe, *Narodi Europe*, Naklada Zadro, Zagreb 1997.

10. Fernández-Armesto, Felipe, *Tragači: globalna povijest istraživanja*, Fraktura, Zaprešić 2010.
11. Gottschalk, Louis, Mackinney, Loren C., Pritchard, Earl H., *Temelji modernog svijeta 1300-1775*, svezak IV., knjiga 1., Naprijed, Zagreb 1974.
12. Gritzner, Charles F., Phillips, Douglas A., *Portugal*, Chelsea House Publishers, New York 2007.
13. Johnson, Paul, *Renesansa: kratka povijest*, Alfa, Zagreb 2008.
14. Koestler-Grack, Rachel A., *Vasco da Gama and the sea route to India*, Chelsea House Publishers, Philadelphia 2006.
15. Kozličić, Mithad, *Hrvatsko brodogradništvo*, Književni krug, Split, AGM, Zagreb 1993.
16. Newitt, Malyn, *A History of Portuguese Overseas Expansion, 1400-1668*, Routledge, New York 2005.
17. Ortiz-Griffin, Julia, Griffin, William D., *Spain and Portugal: A Reference Guide From The Renaissance To The Present*, European nations, New York 2007.
18. Pederin, Ivan, „Vjerska pozadina putopisa u doba otkrića“, *Crkva u svijetu*, god. 37, br. 4, Split 2002.
19. Skupina autora, *Povijest svijeta: od početka do danas*, Naprijed, Zagreb 1976.
20. Skupina autora, *Povijest 7: Razvijeni srednji vijek*, Europapress holding, Zagreb 2007.
21. Skupina autora, *Povijest 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, Europapress holding, Zagreb 2007.
22. Skupina autora, *Povijest 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Europapress holding, Zagreb 2007.
23. Talan, Nikica, „Portugal-„obećana zemlja“(?!““, *Hrvatska književna revija Marulić*, god. 40, br. 4, Zagreb 2007.
24. Talan, Nikica, „Portugal-„obećana zemlja“(?!““, *Hrvatska književna revija Marulić*, god. 40, br. 5, Zagreb 2007.

INTERNETSKI IZVORI

25. Almeida, Domingos P. F., „Asian Crops in Renaissance Europe as a Result of the Discoveries: Bypassing the Silk Road“: <http://hort.purdue.edu/newcrop/acta/almeida.pdf>, Datum preuzimanja: 04.04.2015.

26. Encyclopaedia Britannica: <http://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama>, Datum preuzimanja: 19.06.2015.
27. Famous explorers: <http://www.famous-explorers.com/famous-portuguese-explorers/diogo-cao/>, Datum preuzimanja: 19.06.2015.
28. Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49619>, Datum preuzimanja: 21.03.2015.
29. Proleksis enciklopedija: <http://proleksis.lzmk.hr/52272/>, Datum preuzimanja: 19.06.2015.